एवमध्यायद्वयेनस्थूलसूक्ष्मशरीराभ्यामात्मानं विविच्यमूलाज्ञानादपितंविवेक्तुमारभते हृदीति हृदयक्षेत्रे मोहोवैचित्यंतदेवसंचयोबीजंतस्मात्संभवोयस्य विधित्साकर्तुमिच्छा परिषिच्यतेस्मिन्निति परिषेचनंआलवालं ॥ १ ॥ आधारःमूलं परिषिच्यतेनेनेतिपरिषेचनंजलं ॥ २ ॥ ३ ॥ तत्फलंरत्यादितदिच्छवः आयसैःलोहमयवद्दृढैःपाशैर्बंधकैःशरीरैर्वासनाभिर्वा ॥ ४ ॥ वासनाःजित्वाकाममपकर्षतिनिकंतति दुःखयोःसुखदुःखयोः वैषयिकसुखमपिदुःखमेवेतिमत्वादुःखयोरित्युक्तं त्यजमानस्त्यजंस्त्यक्तुमिच्छन् हेतौशानच् ॥ ५ ॥ येनरुग्यादिनाहेतुनातंकामपादपंसंरोहतिवर्धयतिसएवरुग्यादिस्तंवर्धकंहंति ॥ ६ ॥ मूलंअज्ञानं साम्येननिर्विकल्पसमाधिना एतेनतार्किकाणामात्मत्वेनाभिमतादानंदमयाख्यादज्ञानादप्यन्यआत्मेतिकारणादपिविवेकोदर्शितः ॥ ७ ॥ बंधंबंधकत्वं वधमितिपाठेत्यागं ॥ ८ ॥ अथिमाध्यायेविद्यांविवक्षंस्तन्निर्वर्त्यंसंसारंपूर्वोक्ताज्ञानकृतंकुराज्यरूपकेणाह शरीरंपुरमित्यादिना भोगायतनत्वात्शरीरंपुरं भोगजसुखाभिमानित्वाद्बुद्धिःस्वामिनी तत्त्वबुद्धेर्निश्चयात्मिकायाबुद्धेःस्वा

व्यासउवाच हृदिकामद्रुमश्चित्रोमोहसंचयसंभवः॥ क्रोधमानमहास्कंधोविधित्सापरिषेचनः ॥ १ ॥ तस्यचाज्ञानमाधारःप्रमादःपरिषेचनं॥ सोऽभ्यसूयापलाशोहिपुरादुष्कृतसारवान्॥ २॥ संमोहचिंताविटपःशोकशाखोभयांकुरः॥ मोहनीभिःपिपासाभिर्लताभिरनुवेष्टितः॥ ३ ॥ उपासतेमहावृक्षंसुलुब्धास्तत्फलेप्सवः॥ आयसैःसंयुताःपाशैःफलदंपरिवेष्टयतं॥ ४॥ यस्तान्पाशान्वशेकृत्वातंवृक्षमपकर्षति॥ गतःसदुःखयोरंतंत्यजमानस्तयोर्द्वयोः ॥५॥ संरोहत्यकृतप्रज्ञःसदायेनहिपादपं॥ सतमेवततोहंतिविषग्रंथिरिवातुरं ॥ ६॥ तस्यानुगतमूलस्यमूलमुध्रियतेबलात्॥ योगप्रसादात्कृतिनासाम्येनपरमासिना॥ ७॥ एवंयोवेदकामस्यकेवलस्यनिवर्तनं॥ बंधंवैकामशास्त्रस्यसदुःखान्यतिवर्तते ॥ ८॥ शरीरंपुरमित्याहुःस्वामिनीबुद्धिरिष्यते॥ तत्त्वबुद्धेःशरीरस्थंमनोनामार्थचिंतकं ॥ ९ ॥ इंद्रियाणिमनःपौरास्तदर्थंतुपराकृतिः॥ तत्रद्वौदारुणौदोषौतमोनामरजस्तथा॥ तदर्थमुपजीवंतिपौराःसहपुरेश्वरैः ॥ १० ॥ अद्वारेणतमेवार्थंद्वौदोषावुपजीवतः॥ तत्रबुद्धिर्हिदुर्धर्षामनःसामान्यमश्नुते ॥ ११ ॥

मिन्याअर्थचिंतकंअमात्यस्थानीयंमनः विचारपरत्वात् ॥ ९ ॥ बुद्धेर्भोगार्थंविषयधनमर्पयंतींद्रियाणिपौराः तेचमनसाऽमात्येनप्रवर्त्याइतिमनःपौराइत्युच्यंते तदर्थंतेषामिंद्रियपौराणांपालनार्थंमनसःपराकृतिःमहतीक्रियाप्रवृत्तिःयज्ञदानक्षेत्रारामादिर्दृष्टादृष्टार्थसाधिका तत्रकृतौद्वौदोषौरजस्तमसीराजसतामसाहंकारौदारुणौक्रियाफलमन्यथयंतौचित्तामात्यस्यकालुष्यंकुर्वंतौ तमेवार्थंक्रियाफलंसुखदुःखंमनसाऽमात्येनसदोषेणनिर्मितंपौराउपजीवंतिश्रयंति पुरेश्वरैःमनोबुत्थ्यहंकारैःसह ॥१०॥ एवंसतिअद्वारेणअविहितेननिषिद्धेनचमार्गेणपारदार्यादिनाराजसतामसाहंकारौकर्तारौतंसुखादिरूपमप्यर्थंउपजीवतःतत्रएवंसतिदुर्धर्षापिबुद्धिःशुद्धसत्वमयत्वेनरजस्तमसोरवशत्वात्सापिदोषकलुषितेनमनसासहसमानत्वंभजते मनसःप्रधानत्वात् एवंबुद्धिरपिसदोषत्वेन ययाधर्ममधर्मंचकार्यंचाकार्यमेवच अयथावत्प्रजानातिबुद्धिःसापार्थराजसी अधर्मंधर्ममितियामन्यतेतमसावृता सर्वार्थान्विपरीतांश्चबुद्धिःसापार्थतामसीतिभगवदुक्तरूपवतीभवति ॥ ११ ॥

Digitized by Google